

manifesteert en deze soms met geweld afwijzen. Terwijl Wouters hier raakt aan wat hij noemt 'het taboe op het bespreken van fasen in sociale en psychische processen' (p. 328) – een taboe dat hij probeert te slechten – vormen deze laatste hoofdstukken het meest vernieuwende deel van zijn boek dat mijn denken het meeste prikkelde.

In deze samenvatting heb ik het jargon proberen te vermijden dat wel zeer dominant in Wouters' boek aanwezig is en het bij tijd en wijle onleesbaar dreigt te maken. Ook de vele herhalingen stellen het doorzettingsvermogen van de lezer op de proef en maken het boek veel omvangrijker dan in principe nodig was geweest. Op andere plaatsen had ik juist graag een uitgebreider, en vooral historisch beter onderbouwd betoog gezien, bijvoorbeeld daar waar Wouters de latere Nederlandse habitus bij ontstentenis van een hofcultuur rechtstreeks verbindt met de wijze waarop de hoge heren in de zeventiende-eeuwse Staten-Generaal met elkaar tot besluiten kwamen (p. 216). Mogelijk is het territoriumdrift die mij hier parten speelt, maar op meerdere plaatsen vind ik het problematisch dat Wouters zijn historische kennis soms meer op publicaties van sociale wetenschappers dan op die van historici lijkt te baseren, zoals hij ook bij het bespreken van niet-westerse samenlevingen geen antropologische literatuur aanhaalt. Het zorgt ervoor dat ik het historische beeld dat hij in snelle streken weet te schetsen vaak niet herken uit de literatuur waarmee ik bekend ben. Wouters is bepaald selectief geweest in zijn literatuuronderzoek: ook auteurs als Bourdieu en De Botton ontbreken in zijn literatuurlijst terwijl hij wel veelvuldig de begrippen 'habitus', 'cultureel kapitaal' en 'statusangst' hanteert. In *Informalisering. Manieren en emoties sinds 1890* presenteert Wouters met andere woorden zijn eigen netwerk van sociologen, zijn eigen theoretische raamwerk met kenmerkend jargon en zijn eigen favoriete historische bron – etiquetteboeken – waar hij verdergaande conclusies aan durft te verbinden dan doorgaans bij academici het geval is. Het resultaat is een interessante en tot nadenken stemmende studie die zich echter niet eenvoudig met ander historisch werk zal laten verbinden.

Dorothee Sturkenboom
Roosevelt Academy Middelburg en
Universiteit Utrecht

Eric Slot en Hans Moor, *Wibaut. Onderkoning van Amsterdam* (Amsterdam: Bert Bakker, 2009) 280 p. ISBN 978-90-351-35239.

De sociaal-democraat Florentinus Marinus ('Floor') Wibaut (1859-1936) was een van de bekendste en invloedrijkste wethouders in de Nederlandse geschiedenis. Van 1907 tot 1931 was hij raadslid en wethouder in Amsterdam. Deze onge kroonde onderkoning kreeg dan ook snel de bijnaam 'Wibaut de Machtige'. Hij was zeer invloedrijk in de ontwikkeling van Amsterdam tot een proeftuin van de verzorgingsstaat.

Naar aanleiding van zijn geboorte, 150 jaar geleden in Vlissingen, vonden er gedurende 2009 diverse activiteiten plaats in het kader van het 'Wibautjaar' (www.150jaar-wibaut.nl). Billboards met kenmerkende uitspraken verschenen in het Amsterdamse straatbeeld: 'Van democratie niets dan goeds. Maar als tijdsbesparing is ze kennelijk niet bedoeld'. Tentoonstellingen vonden plaats, een wandelroute werd uitgestippeld en het populaire geschiedenisprogramma *Andere Tijden* zond een documentaire uit. Het Stadsarchief Amsterdam vormde het decor van de boekpresentatie 'Wibaut.

Onderkoning van Amsterdam', geschreven door de journalist Eric Slot en Hans Moor, de voormalig directeur Financiën van Amsterdam.

Floor Wibaut, geboren in Vlissingen in 1859, werd rijk als houthandelaar. Zoals zo vele andere sociaal- of linksliberalen had hij onvrede met de bestaande situatie en achtte hij het noodzakelijk dat de overheid ingreep om onder meer de 'sociale kwestie' aan te pakken. Hij schoof verder op naar links en kwam via de politieke stroming van de radicalen, aangevoerd door onder andere Willem Treub, in aanraking met de sociaal-democratie. Daarbinnen behoorde hij lange tijd tot de marxistische vleugel.

In Amsterdam richtten de radicalen zich met hun 'morele politiek' vooral op de eigen lokale gemeenschap. Onder aanvoering van wethouder Treub waren de radicalen in staat om van 1893 tot 1896 een stempel te drukken op het beleid. Een aantal nutsvoorzieningen als gas, water, telefoon en tram brachten zij over in eigendom van en exploitatie door de gemeentelijke overheid. Enige jaren later zouden de sociaal-democraten het werkerrein van de gemeente verder verruimen.

Wie Wibaut zegt, zegt ook 'wethouderssocialisme'. Samen met zijn vriend P.L. Tak, die eveneens via de stroming van de radicalen bij de SDAP terecht kwam, richtte hij in 1907 het maandblad 'De Gemeente' op. Dit was het blad voor SDAP-gemeenteraadsleden, dat ervoor zorgde dat zij goed geïnformeerd en geschoold werden.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog trad het voormalig raadslid aan als wethouder van de levensmiddelenvoorziening. Deze was gebrekkig. Door middel van gaarkeuken, 'De trog van Wibaut', probeerde hij hier iets aan te doen. Bij het aardappeloproer van juli 1917 voelde het college van B&W zich genoodzaakt om leger en politie in te zetten.

Tot 1919 fungeerde hij als wethouder Volkshuisvesting ('Wie bouwt? Wibaut!'). In deze periode legde hij de fundamenten voor de grootschalige woningbouw die vooral onder zijn opvolger en partijgenoot Monne de Miranda tot ontwikkeling zou komen.

Vanaf 1921 was Wibaut wethouder Financiën en Gemeentebedrijven. Als ondernemer had hij de verspillingen van het kapitalisme van nabij leren kennen. Rood is duur, was de klacht van zijn politieke tegenstanders – en hij gaf ze gelijk. Hij voerde progressieve inkomstenbelasting in en maakte de gemeentebedrijven efficiënt en winstgevend.

Na de eerdere publicatie in 1968 van de dissertatie 'F.M. Wibaut. Mens en magistraat' door Gilles Borrie is de vraag natuurlijk gerechtvaardigd of dit nieuwe boek iets toevoegt. 'Wibaut. Onderkoning van Amsterdam' diende in het jubileumjaar waarschijnlijk een groter publiek te bereiken met een toegankelijker en minder volumieuze uitgave. Het boek is vooral een reconstructie van de debatten gevoerd door raadslid en wethouder Wibaut aan de hand van de verslagen daarover in het Gemeenteblad en de reacties daarop in de pers. De publicatie is op diverse plaatsen langdradig en te gedetailleerd. Dat is een keuze, maar daarbij moeten de feiten natuurlijk wel blijven kloppen en mogen er nog steeds eisen worden gesteld aan de verzorging van het boek.

Zo wordt van de twee auteurs slechts Eric Slot in het 'woord vooraf' genoemd. Zonder meer slordig zijn de auteurs waar het de verschillende politieke en vakbondstromingen betreft. De gedachte dringt zich op dat ze het ook echt niet weten. De radicalen waren geen radicale liberalen, want zij wilden juist breken met het *laissez faire* principe. David Wijnkoop en Henriette Roland Holst zijn volgens de auteurs in 1918 lid van de SDAP, terwijl Wijnkoop op een andere plaats in het boek in het jaar 1917 weer lid is van de Communistische Partij. Beide beweringen zijn onwaar en dat geldt evenzeer voor het vermelde jaar waarin Troelstra op 10 november in het Rotterdamse Verkooplokaal zijn zogeheten revolutionaire hield. Dat is niet 1917, maar een jaar later. De in deze periode in de hoofdstad sterk aanwezig zijnde federatieve vakbondsstro-

ming van het radicale Nationaal Arbeids-Secretariaat (NAS) weten de auteurs niet te positioneren ten opzichte van het sociaal-democratische nvv.

Ron Blom

Stadsarchief Amsterdam

Karin Bijsterveld, *Mechanical sound. Technology, culture and public problems of noise in the twentieth century* (Cambridge/Londen: The MIT Press, 2008) 350 p.
ISBN 978-0-262-02639-0.

Geluid is overal. Gewenst of ongewenst. Alle geluid is van nature een persoonlijke beleving, maar het kan invloed hebben op het individu (overlast tussen burenen) of het collectief (een overvliegend vliegtuig).

In *Mechanical sound. Technology, culture and public problems of noise in the twentieth century* beschrijft Karin Bijsterveld de opkomst, definiëring en problematisering van geluid en dan met name mechanisch geluid. Het onderzoek plaatst Bijsterveld in een srs traditie (Science and Technology Studies) waarbij ze speciale aandacht geeft aan ‘Technologisch Determinisme’ (technologie ontwikkelt zich autonoom en de samenleving past zich aan). Deze houding wordt bestudeerd aan de hand van sociaal en radicaal constructivistische theorie, waarin juist de co-evolutie van wetenschap, technologie en cultuur centraal staat (gebaseerd op het werk van Bijker, Hughes, Pinch en Latour).

Geluid dat als overlast wordt ervaren is meestal onregelmatig en onverwacht. In het boek worden vier specifieke plaatsen van geluidsoverlast behandeld: de werkvloer, de publieke stedelijke omgeving, de privésfeer en vliegtuiglawaai.

Door industrialisering werd rond 1900 geluidsoverlast op de werkvloer een steeds groter probleem. Aanvankelijk werd er weinig aandacht besteed aan het voorkomen van gehoorschade. Er was onder arbeiders zelfs weerstand tegen het dragen van gehoorbeschermers. Tegelijkertijd waren er wel inspanningen van technici om machines stiller te maken, maar dit was om machines efficiënter te laten draaien, niet om geluidsoverlast terug te dringen. Binnen fabrieken werden wel geluidsarme zones ingericht, maar wetgeving om arbeiders te beschermen was er nog lang niet.

Geluid veroorzaakte overlast, maar werd ook aangewend om het werktempo te beïnvloeden. In 1938 beschreef Philips aan welke eisen muziek op de werkvloer moest voldoen om de productiviteit te stimuleren. Muziek moest niet te sentimenteel zijn en geen uitgesproken ritme hebben. Met name een constant ritme werd gezien als middel om verveling onder arbeiders tegen te gaan.

In de stad is met de opkomst van de auto het geluid in de publieke omgeving ook sterk toegenomen na 1900. Uit onderzoek kwam naar voren dat overlast bestond uit met name onregelmatig geluid veroorzaakt door mensen die schreeuwden en toeterden. Verschillende intellectuele groepen kwamen rond de jaren twintig in opstand tegen geluidsvervuiling van de straat. Een van de oplossingen om geluidsoverlast tegen te gaan was het opzetten van geluidsetiquette campagnes. Gaandeweg werden ook in het verkeer steeds meer auditieve signalen vervangen door visuele varianten (bijvoorbeeld het stoplicht).

Geluidsoverlast was een van de stimulansen om te komen tot een standaard voor het meten van geluid. In 1937 stelde het *International Committee on Acoustics* (ICA) twee verschillende eenheden vast voor het meten van geluid: decibel en phon. Geluid werd